

HODNOCENÍ PROCESU HARMONIZACE ČESKÉHO POJISTNÉHO TRHU S JEDNOTNÝM POJISTNÝM TRHEM EVROPSKÉ UNIE

V. Čejková, E. Vávrová

Došlo: 30. června 2004

Abstract

ČEJKOVÁ, V., VÁVROVÁ, E.: *Evaluation of the harmonization process of the Czech insurance market with the single insurance market of the EU*. Acta univ. agric. et silvic. Mendel. Brun., 2004, LII, No. 6, pp. 239-252

For the Czech insurance industry, it has been 13 years since the passage of the Insurance Act in 1991, which did away with the monopoly and allowed competition in this business sector. In our evaluation, we can state that the positives outweigh the negatives. A relatively high pace of growth in total premiums written was achieved and the ratio of premiums written to GDP increased, up to 4,0% in 2002. In comparison with EU countries, the Czech insurance market is behind in 2 global indicators: the ratio of premiums written to GDP and the share of life insurance in total premiums written. The Czech insurance market must count on greater competition from foreign insurance companies, as the Czech Republic was May 1, 2004, accepted as a member of the European Union.

insurance market, commercial insurance company, indicator, total premiums written, life insurance, non life insurance, single licence, freedom to provide services, freedom of establishment

Pojišťovnictví má v tržní ekonomice významné postavení se specifickými úkoly a významem. Pojišťovnictví je zvláštním odvětvím, resp. sektorem finančních služeb příslušné ekonomiky, které zabezpečuje eliminaci rizik ovlivňujících ekonomické aktivity. Představuje systém a pravidla pro subjekty, které v tomto odvětví vykonávají svoji činnost. Součástí pojišťovnictví jsou pojišťovací instituce, pojištěné subjekty, zprostředkovatelé pojištění, dozor v pojišťovnictví, asociace pojišťoven a jiné subjekty.

V Evropě působilo 5322 autorizovaných pojišťoven (podle údajů CEA¹ za rok 2002), z toho v zemích Evropské unie před přistoupením nových členských

zemí k 1. 5. 2004 působilo 4693 pojišťovitelů. Přitom tři státy (Velká Británie, Německo a Francie) s nejsilnějšími pojišťovacími trhy mají také největší počty pojišťovitelů.

Počet pojišťovitelů však nutně nemusí vyjadřovat sílu a úroveň národního pojišťovacího trhu. Např. ve Švédsku je sedmkrát více pojišťoven než v Rakousku, ale objem předepsaného pojištění je téměř stejný. S tím souvisí i míra koncentrace pojišťovnictví v jednotlivých zemích. Pro většinu zemí je charakteristické, že pět až deset nejsilnějších pojišťovitelů kontroluje rozhodující podíl pojišťovacího trhu.

Stěžejním záměrem této práce je prezentace poznat-

¹ CEA – Comité Européen des Assurances – Evropská federace národních asociací pojišťovitelů z 31 evropských zemí

ků získaných při studiu vývoje indikátorů úrovně pojistného trhu jak v rámci České republiky, tak v rámci jednotného pojistného trhu Evropské unie, resp. pojistných trhů zemí sdružených v CEA. Předmětné hodnocení je cíleno v souladu s koncepcí předkládaného příspěvku na země EU, na asociace pojišťovatelů sdružené v CEA, na komerční pojišťovatele v České republice sdružené v České asociaci pojišťoven (ČAP). Je zkoumána a dokumentována úroveň pojistného trhu v České republice pomocí vybraných ukazatelů, stejně jako ukazatelů posuzujících vyspělost srovnávaných pojistných trhů EU a celé CEA. Tato analýza ukazatelů hodnotících úroveň pojistných trhů slouží k hodnocení současného stupně transformace a aproximace českého pojišťovníctví v procesu harmonizace s evropským pojišťovníctvím.

MATERIÁL A METODICKÝ POSTUP

Světovému pojistnému trhu dominují vyspělé tržní ekonomiky patřící do OECD. V jejich ekonomikách je vytvořeno cca 78 % HDP a inkasováno více než 90 % celkového předepsaného pojistného, píše DAÑHEL (2002). Podíl sedmi nejvyspělejších zemí světa G 7 činí cca 80 % přijatého pojistného na světových pojistných trzích. Více než jednu třetinu v roce 2000 zaujímá pojistný trh Spojených států a Kanady (37,3 %), jedné třetiny se blíží pojistný trh EU (31,9 %) a v globálním měřítku významný je ještě japonský pojistný trh (až 17 %), kdy pojistný trh Asie tvoří 26,5 % (ostatní činí 4,3 %, dle údajů CEA, 2002). Dlouhodobý průměr růstového trendu předepsaného pojistného v rámci světového pojistného trhu v letech 1992–2001 činil 3,8 %, jak uvádí DUCHÁČKOVÁ (2003).

Potenciál evropského pojistného trhu je možné dokumentovat některými ukazateli, např. podílem předepsaného pojistného na tvorbě hrubého domácího produktu nebo předepsaným pojistným na jednoho obyvatele a dalšími ukazateli (viz ČEJKOVÁ, V., VÁVROVÁ, E. *Analýza ukazatelů úrovně pojistného trhu v České republice*. In Acta Universitatis Agric. Et Silv. Mend. Brun., L, 6, 2002, s. 83-94).

Ukazatele úrovně pojistného trhu trh hodnotí komplexně. Jedná se o ukazatele užívané i ve vyspělých ekonomikách. Používány jsou zejména tyto základní ukazatele, které jsou sledovány v odvětví životních pojištění a v odvětví neživotních pojištění:

- předepsané pojistné,
- pojistné plnění,
- škodovost,
- pojištěnost,
- koncentrace pojistného trhu.

Z výše uvedených základních indikátorů vyspělosti pojistného trhu je ovšem ukazatel *koncentrace pojištění*

něho trhu využíván mimo český pojistný trh v modifikované podobě jako procentuální podíl zastoupení 5/10 největších pojišťoven na daném pojistném trhu. Pojistný trh můžeme sledovat a vyhodnocovat i pomocí dalších ukazatelů (více viz ČEJKOVÁ, 2002), a to zejména:

- počet komerčních pojišťoven,
- počet zaměstnanců v pojišťovníctví,
- počet uzavřených pojistných smluv,
- průměrné pojistné na jednu pojistnou smlouvu,
- počet vyřízených pojistných událostí,
- průměrné pojistné plnění na jednu pojistnou událost,
- jiné ukazatele.

Do jiných ukazatelů se řadí např. ukazatel *předepsané pojistné na jednoho obyvatele*, který je v zemích sdružených v CEA užíván běžně a naopak v pojišťovací praxi České republiky není ve výročních zprávách ČAP uváděn. Je analyzován níže (viz kap. 1, 2).

Při hodnocení úrovně a rozsahu pojistného trhu světového, resp. evropského se na základní ukazatel pojištěnosti zaměřuje rovněž DUCHÁČKOVÁ (2003). V tomto pojetí užívá indikátor shodné konstrukce a označuje jej jako globální pojištěnost.

VÝSLEDKY A DISKUSE

1. Pojistný trh v Evropě

Pojišťovníctví je významnou částí ekonomického potenciálu všech vyspělých zemí. V některých zemích Evropy ovládá dokonce větší kapitál než bankovní sektor, např. ve Velké Británii, Švýcarsku či Švédsku. Prosperita a růst pojišťovacího sektoru velmi úzce souvisí s celkovým hospodářským vývojem jednotlivých států a kontinentů.

Jedním z největších pojišťovatelů na evropském kontinentu – měřeno ukazatelem předepsané pojistné – je německá pojišťovna Allianz. Dalšími subjekty, které patří do evropské špičky v pojištění, jsou pojišťovny AXA – UAP (F), Generali (I), Zürich (CH), Winterthur (CH), Prudential (GB), Aegon (NL), ING (NL), Commercial Union (GB) a další (viz Tab. I).

I: *Největší pojišťovny v Evropě (dle údajů za rok 2000, měřeno předepsaným pojistným)*

Prvních 10 evropských pojišťovatelů	
1. AXA	6. ING
2. Allianz	7. Prudential
3. Generali	8. Royal Sun Alliance
4. CGNU	9. Winterthur
5. Zürich	10. Aegon

Pramen: CEA, 2002

Ve vybraných evropských zemích je vývoj ukazatele pojištěnosti rovnoměrnější, příslušné hodnoty se dle údajů za rok 1998 a 2000 u prvních deseti států pohybovaly mezi 6–16 % s výjimkou Lucemburska, Švýcarska a Velké Británie. Průměrná výše daného

ukazatele byla v roce 1998 v zemích EU 7,4 % a v zemích CEA² 7,3 %. V roce 2000 se výše tohoto ukazatele jako průměru EU zvýšila na 9,0 % a zemích CEA v průměru na 8,6 %. Podrobněji o vývoji tohoto ukazatele vypovídají údaje v následující Tab. II.

II: *Pojištěnost ve vybraných zemích Evropy (v %)*

	1996	1998		2000	2001
Země	Pojištěnost	Pojištěnost	z toho v živ. poj.	Pojištěnost	Pojištěnost
Lucembursko	–	34,8	30,1	27,3	-
Švýcarsko	11,2	12,7	9,2	12,4	12,7
Velká Británie	10,7	12,1	8,5	15,8	14,2
Irsko	-	10,0	6,8	10,1	9,0
Nizozemí	9,1	8,6	6,1	9,9	9,8
Finsko	-	8,2	6,3	9,3	8,8
Francie	8,9	7,9	4,9	9,4	8,6
Dánsko	-	6,8	4,3	6,4	6,9
Belgie	-	6,7	3,7	8,4	-
Německo	6,5	6,4	2,7	6,5	6,6
ČR	2,6	3,1	0,8	3,7	3,7
SR	2,4	3,1	0,9	3,1	3,2
EU celkem	7,1	7,3	4,3	9,0	9,1
CEA	7,0	7,3	4,2	8,6	8,7

Pramen: CEA, 2002

Pro pojišťovnictví zemí střední a východní Evropy znamenala první polovina devadesátých let výrazné oživení pojistného trhu. V porovnání s rokem 1992 činil nárůst předepsaného pojistného v těchto zemích přibližně 35 %. Obzvláště Polsko, Slovinsko, Maďarsko, Slovensko a Česká republika překonávaly velmi rychle následky dlouholeté absence tržního prostře-

dí. Přesto činil podíl tohoto regionu na světovém trhu méně než 1 %. I v rámci Evropy zauímají tyto země střední a východní Evropy poslední místa.

Některé země střední a východní Evropy dosahují v celkové pojištěnosti relativně solidních výsledků (viz údaje v Tab. III), ale při porovnání s průměrem zemí Evropské unie stále výrazně zaostávají.

² Blíže o CEA v subkapitole 3.

III: Pojištěnost ve vybraných zemích střední a východní Evropy (v %)

Země	Roky				
	1996	1997	1998	2000	2001
Slovinsko	4,8	4,5	4,7	4,8	5,0
Česká republika	2,6	2,9	3,1	3,6	3,7
Slovensko	2,4	2,6	3,1	3,1	3,2
Polsko	2,1	2,6	2,8	3,2	3,2
Maďarsko	2,2	2,3	2,4	3,2	3,3
Lotyšsko	1,5	1,9	2,4	-	2,0
Estonsko	1,8	-	1,7	1,9	2,0
Průměr v EU	7,1	7,4	7,3	9,0	9,1

Pramen: Výroční zpráva ČAP za rok 2002, CEA, 2002

V celosvětovém měřítku se v posledních letech posiluje postavení životního pojištění. Ani v Evropě tomu není jinak. Nicméně mezi jednotlivými zeměmi můžeme najít dosti výrazné rozdíly ve vzájemném poměru životního a neživotního pojištění. Lze říci, že vyšší podíl životního pojištění na národním trhu je indikátorem jeho vyspělosti.

Velmi zajímavě se jeví i problematika vývoje poměru životního a neživotního pojištění v zemích CEA. Při srovnání s vývojem v transformující se České republice jasně vyplývá nesoulad mezi stavem v ČR a ve vyspělých ekonomikách Evropy. Vývoj tohoto poměru v rámci CEA charakterizují údaje v Tab. IV.

IV: Vývoj poměru neživotního a životního pojištění v zemích CEA (v %)

Roky	Neživotní pojištění	Životní pojištění
1990	54,8	45,2
1991	53,8	46,2
1992	52,1	47,9
1993	50,5	49,5
1994	49,9	50,1
1995	48,6	51,4
1996	45,9	54,1
1997	43,0	57,0
1998	41,9	58,1
1999	38,6	61,4
2000	34,9	65,1
2001	35,3	64,7

Pramen: Pojistný obzor č. 6/2002, CEA 2002

V rámci analyzovaných států existují velké rozdíly ve významu a postavení životního pojištění na příslušném pojistném trhu a v celé ekonomice. Především je to rozdíl mezi státy střední a východní Evropy a mezi státy EU. Ovšem rozdíly jsou i mezi členskými státy EU, které vyplývají z rozdílných tradic, obliby některých finančních produktů, forem důchodové-

ho zabezpečení a pojištění, daňové soustavy atd. Tuto skutečnost je možné dokumentovat údaji v Tab. V., kde jsou uvedeny údaje o výši ročního předepsaného pojistného životního pojištění na jednoho obyvatele v EUR a podíl na celkovém trhu životního pojištění v rámci CEA.

V: Roční předepsané pojistné životního pojištění na jednoho obyvatele a podíl na trhu životního pojištění v rámci CEA v roce 2000

Země	Pojistné na 1 obyvatele (v EUR)	Podíl na trhu životního pojištění CEA (v %)
Lucembursko	11 362	0,91
Velká Británie	3 324	37,73
Švýcarsko	2 908	4,03
Irsko	1 686	1,16
Francie	1 517	17,19
Nizozemí	1 505	4,58
Švédsko	1 470	2,47
Belgie	1 346	2,61
Dánsko	1 308	1,33
Finsko	845	0,83
Norsko	792	0,68
Německo	735	11,63
Itálie	690	7,57
Rakousko	664	1,03
Španělsko	594	4,50
Portugalsko	376	0,68
Slovinsko	91	0,03
Řecko	78	0,16
Česká republika	64	0,13
Polsko	56	0,41
Slovensko	49	0,05
Turecko	8	0,11

Pramen: Pojistný obzor č. 6/2002

2. Komparace českého a evropského pojistného trhu

Pojistný trh v Evropě, stejně jako v České republice, prošel v uplynulých letech výraznými restrukturalizačními změnami. Důvodem byl podstatný nárůst konkurence, vyvolaný zejména postupnou liberalizací trhu po přijetí klíčových direktiv ES. Pojišťovny jsou nuceny v důsledku těchto změn zaměřovat svou strategii na zvyšování konkurenceschopnosti. Takový proces může mít podle DUCHÁČKOVÉ (2003) různé podoby: přehodnocení podnikatelské strategie, hledání rezerv v nákladové oblasti, inovace pojistných produktů apod. Rozhodujícím faktorem je větší orientace na trh a na komunikaci s klienty.

Prodej pojistných produktů se bude stále více orientovat zejména na tato hlediska:

- strategické hledisko – struktura nabízených pojistných produktů,

- ekonomické hledisko – snižování nákladů, především na zprostředkovatelskou činnost,
- marketingové hledisko – zaměření a rozsah poskytovaných služeb.

Nejdůležitějším faktorem pro dokončení procesu sbližování českého a evropského pojišťovníctví a pro hodnocení vývoje tohoto procesu je oblast legislativy. Přesto má význam srovnání vybraných ukazatelů pojistného trhu (ČEJKOVÁ, 2002) popisujících jeho kvantitativní i kvalitativní stránku. S ohledem na kvantitativní rozměr evropského a českého pojistného trhu je zřejmé, že signifikantní je komparace především ukazatelů relativních, tj. poměrových. Volba relativních ukazatelů navíc lépe charakterizuje rozvinutost pojistných trhů a tudíž úroveň pojišťovacích služeb.

Jedním z těchto ukazatelů je počet komerčních pojišťoven na trhu. Z důvodu srovnatelnosti použijeme

také ukazatel *počet obyvatel připadající na jednu pojišťovnu*. Dalším ukazatelem je počet zaměstnanců v pojišťovnictví v poměru k počtu obyvatel a další ukazatele.

Nejvýznamnějším ukazatelem, vyjadřujícím kvalitativní stránku pojistného trhu, je však předepsané pojistné s případným vymezením životního a neživot-

ního pojištění. Důležitý je i ukazatel pojištěnosti, opět s možností analýzy pro jednotlivá odvětví pojištění zvlášť. Pojištěnost je vyjádřena poměrem předepsaného pojistného k velikosti hrubého domácího produktu. Tab. VI zachycuje vybrané ukazatele pojistného trhu EU a ČR v roce 2000.

VI: Vybrané ukazatele pojistného trhu EU a ČR za rok 2000

Ukazatel	EU	ČR
Počet obyvatel (v tis.)	377 617	10 261
Počet pojišťoven	4 786	41
Počet obyvatel / 1 pojišťovnu	78 900	250 268
Počet zaměstnanců v pojišťovnictví	891 043	16 112
Počet zaměstnanců / tisíc obyvatel	2,36	1,57
Předepsané pojistné (v mil. EUR)	735 799	2 011
Předepsané pojistné / 1 obyvatele (v EUR)	1 949	196
Předepsané pojistné v životním pojištění (v mil. EUR)	471 600	658
HDP (v mil. EUR)	8 467 000	54 351
Pojištěnost celkem (v %)	8,69	3,70
Pojištěnost v životním pojištění (v %)	5,57	1,21

Pramen: vlastní výpočty na základě údajů Výroční zprávy ČAP 2001 a CEA 2002

Z Tab. VI je patrné, že počet obyvatel na jednu pojišťovnu je v České republice více než třikrát vyšší oproti zemím EU. Z tohoto srovnání by teoreticky plynul závěr o nenasyčenosti českého pojistného trhu, což je značně diskutabilní otázka. Vývoj počtu pojišťoven v ČR jasně ukazuje, že přibližně od roku 1997 (viz ČEJKOVÁ, V., VÁVROVÁ, E. *Analýza ukazatelů úrovně pojistného trhu v České republice*. In Acta Universitatis Agric. Et Silvic. Mend. Brun., L, 6, 2002, s. 83-94) dochází spíše ke konsolidaci pojišťoven a nové subjekty jsou zakládány pouze výjimečně. Naopak dochází k jevu v současné době obvyklému – fúzím a ostatním majetkovým přeskupováním.

Podobný trend naznačuje i další ukazatel – počet zaměstnanců v pojišťovnictví na tisíc obyvatel. V zemích EU je tento ukazatel o polovinu větší. Je sporné, zda se český pojistný trh přiblíží hodnotě odpovídající průměru EU, neboť počet zaměstnanců v pojišťovnictví ČR stagnuje (v roce 2001 dokonce zaznamenal pokles na 15737 osob, v roce 2002 opětovný pokles na 15333 osob a v roce 2003 nepatrný nárůst – 15389 osob, dle údajů ČAP, 2004).

V případě ukazatele předepsané pojistné na jednoho obyvatele (tzv. propojištěnost) je Česká republika přibližně na úrovni 10 % průměru zemí EU. Je zde

tedy patrné silné zaostávání propojištěnosti pojistného trhu ČR za zeměmi EU, které je částečně zapříčiněno postojem veřejnosti i firem k pojištění. Na druhou stranu se v této oblasti rýsuje poměrně vysoký potenciál budoucího růstu.

Výše zmíněný ukazatel do jisté míry souvisí s poměrem předepsaného pojistného k velikosti HDP (pojištěností). Přestože tento ukazatel v podmínkách České republiky v průběhu 90. let rovnoměrně rostl, stále výrazně zaostává za zeměmi EU a v roce 2000 představoval přibližně 40 % evropského průměru. Ještě markantnější je rozdíl v případě samotného životního pojištění. Zde působí ve stejném směru dva faktory: nízká pojištěnost obecně a nízký podíl životního pojištění na celkovém předepsaném pojistném. V případě životního pojištění činil podíl stavu v ČR na průměru EU v roce 2000 přibližně jen 15 %. Problémem je v této souvislosti skutečnost, že nejen aktuální podíl, ale i tempo růstu tohoto podílu v České republice zaostává za zeměmi EU. Lze ovšem očekávat v dohledné době výraznější změny tohoto ukazatele.

Český pojistný trh je ve srovnání se zeměmi EU na relativně nižší úrovni. Z kvalitativního hlediska, které je pro vzájemné srovnání použitelné, vyplývá, že po

více než 10 letech od postupného zavádění demonopolizovaného pojistného trhu má stále české pojišťovnictví daleko do úrovně pojišťovnictví evropských ekonomik. Jiným úhlem pohledu je v tomto smyslu oblast přizpůsobování národní legislativy evropským normám, o které bude pojednáno dále.

3. Evropský pojišťovací výbor CEA

Snaha o prosazování zájmů komerčních pojišťoven v každé ekonomice vede ke vzájemné koordinaci aktivit. Pojistitelé jednotlivých zemí hájí společné zájmy prostřednictvím svých unií, sdružení a národních asociací na národní úrovni. Na nadnárodní úrovni je v celoevropském měřítku pojišťovnictví reprezentováno speciální institucí Evropským pojišťovacím výborem – Comité Européen des Assurances (CEA). Jedná se o dobrovolné mezinárodní sdružení asociací pojistitelů evropských zemí s tržní ekonomikou. Tento výbor byl založen v roce 1953 a v roce 2004 sdružuje 31 asociací pojistitelů ze států Evropy (z toho 25 řádných členů a 6 přidružených, viz Pojistný obzor č. 5/2004). Mezi jeho základní cíle patří:

- zastupovat a podporovat evropské pojistitele při ochraně a prosazování jejich zájmů na úrovni mezinárodních organizací; kvalifikovaně posilovat propagaci pojištění a zajištění mezi veřejností,

v soukromých evropských i mezinárodních organizacích;

- zajišťovat výměnu informací a zkušeností z mezinárodního trhu s ohledem na potřeby a zájmy evropských pojistitelů;
- prosazovat zájmy a stanoviska evropských pojistitelů v ekonomických a sociálních otázkách a diskusích.

CEA sehrála na přelomu 80. a 90. let minulého století velmi významnou roli v obhajování zájmů komerčního pojišťovnictví při utváření legislativního rámce jednotného trhu EU.

V současné době se aktivity CEA soustřeďují především do oblasti šíření informací, jež pojistitelům umožní včas a adekvátně reagovat na změny podmínek vstupu na jednotný trh EU. Tuto činnost vykonává CEA i ve vztahu k státům střední a východní Evropy.

Nejvyšším řídicím orgánem CEA je prezidium. V oblasti prosazování zájmů evropských pojistitelů v orgánech EU působí Rada pro Evropské společenství. Organizaci a koordinaci činnosti CEA zabezpečuje sekretariát v čele s generálním tajemníkem. Těžiště řešení jednotlivých problémů a přípravy odborných stanovisek k různým materiálům spočívá v práci zástupců členských zemí, resp. jednotlivých komerčních pojišťoven v pracovních komisích těchto výborů (bliže viz Tab. VII).

VII: Přehled výborů CEA a jejich pracovních komisí

Výbor	Pracovní komise
Vztahy s orgány Evropské unie	• komise pro jednotný trh
Neživotní pojištění	• komise pojištění motorových vozidel • komise pojištění požárních rizik a krádeže • komise pojištění odpovědnosti za škodu • komise pojištění právní ochrany • komise pro jaderná rizika • komise pro zemědělská pojištění • komise pro počítačová rizika
Pojištění osob	• komise pro životní pojištění • komise pro zdravotní pojištění • komise pro úrazové pojištění
Všeobecné vztahy	• komise ekonomická a finanční • komise pro společenské vztahy • komise pro mezinárodní vztahy • komise pro vztahy s veřejností

Pramen: ČEJKOVÁ, 2002, Pojistný obzor č.5/2004

4. Jednotný pojistný trh EU

Posledních třicet let minulého století posunulo nadnárodní aktivity evropských pojistitelů na kvalitativ-

ně novou základnu vytvářením jednotného pojistného trhu. V pojišťovnictví Evropy je tento jednotný pojistný trh (ČEJKOVÁ, 2002) právní realitou pro

členské státy Evropského společenství od 1. července 1994. Vytvoření jednotného pojistného trhu nebylo zlomovou záležitostí (jak dokladujeme v další části příspěvku), ale procesem postupného přijímání jednotlivých direktiv ES, který se odehrával v dlouhodobém časovém horizontu. Na konci tohoto procesu je jednotný právní prostor tzv. jediné licence (single licence), vymezený (viz VÁVROVÁ, DOLOŽILKOVÁ, STUHLÍK, 2001) následujícími pěti principy:

- První princip (základní) – je v podstatě režimem jediné licence. Systém jediné povolení, tzv. evropský passport, umožňuje jakékoli pojišťovně založené a registrované v jednom ze států EU prodávat své produkty prostřednictvím poboček či zastoupení otevřených v jiném státě, nebo je prodávat přímo ze svého sídla přes hranice na celém evropském teritoriu na základě svého domácího povolení (licence).
- Druhý princip (přímý důsledek prvního) – zrušení systému dvojího povolení (povolení v domovské i hostitelské zemi). Tato dvojí procedura byla nahrazena oznamovací procedurou, která je mnohem jednodušší než procedura kontroly v domovské zemi.
- Třetí princip – vzájemné uznání povolení vydaných různými dozorčími orgány zemí EU a také uznání jimi uplatňovaných systémů dozoru.
- Čtvrtý princip – téměř úplné zrušení dřívější kontroly pojistných podmínek a sazeb a její nahrazení dozorem nad solventností pojišťovny, jejími akcionáři a managementem.
- Pátý princip – liberalizace pravidel pro investování částí technických rezerv s cílem splnit další základní princip Římské smlouvy, tj. volný pohyb kapitálu.

S 29 národními trhy v zemích EU a EHP, kde spravovaná aktiva dosahují částky téměř 5 bilionů EUR a přijaté pojistné více než 800 miliard EUR, je tento evropský pojistný trh jedinečným příkladem integrovaného pojišťovacího prostoru. Pojistitelé mohou nyní prodávat své produkty na zmíněných evropských trzích na základě povolení (licence) své domovské země. Každý evropský zákazník si teoreticky může zvolit kterýkoli z produktů nabízených pojišťovnami různých států. Ani v USA nenalezneme obdobný systém fungování pojistného trhu. Komerční pojišťovny zde působící musí žádat v každém ze států Unie, kde chtějí své pojistné produkty prodávat, o povolení k činnosti.

Základním cílem legislativy Evropské unie v oblasti pojišťovnictví je dosažení integrace, globalizace a fungování jednotného pojistného trhu v zemích EU. Snahou je odstranit všechny překážky projevující se zejména v národním právu, které brání nebo omezují vytvoření a fungování tohoto jednotného trhu. Dále

jde o sjednocení pravidel podnikání a maximální ochranu klientů komerčních pojišťoven.

Podstatným motivem integrace a postupného sjednocování trhu je snaha pojistitelů rozšířit nabídku a prodej svých pojistných produktů do zahraničí. Důvody jsou jednak obchodní (rozšíření trhu a možnosti expanze), nelze ale pominout i důvody pojistně-technické. Rozšíření trhu umožňuje větší rozptyl všech typů rizik.

4.1 Pilíře evropského trhu služeb

Právní normou upravující finanční sektor v obecnější rovině je Římská smlouva (dále ŘS). Jde o dohodu, která konstituovala nový právní řád – právo ES. Římská smlouva představuje primární pramen evropského práva.

Základním kamenem jednotného finančního trhu, na kterém jsou vystavěny právní normy EU v pojišťovnictví a ostatní dílčí předpisy, jsou tři základní svobody – tři pilíře evropského trhu služeb, definované a zakotvené ve smlouvě Evropského společenství. Jde o svobodu zakládání subjektů (čl. 52 a násl. ŘS), svobodu poskytování služeb (čl. 59 a násl. ŘS) a volný pohyb kapitálu (čl. 67 a násl. ŘS).

- Svoboda zakládání subjektů (freedom of establishment) – umožňuje, aby společnost se sídlem v členském státě otevřela dceřinou společností nebo pobočkou na území jiného členského státu za stejných podmínek, jaké platí pro subjekty hostitelské země (platí v případě aplikace na společnosti a volný pohyb osob). Jde tedy o závazek na straně přijímacího členského státu poskytovat subjektům z jiných členských států „národní zacházení“, tj. stejné zacházení, jako poskytuje subjektům vlastním.
- Svoboda poskytování služeb (freedom to provide services) – umožňuje společnosti se sídlem na území členského státu vykonávat příležitostné a přechodné činnosti na území jiného členského státu, kde nemá žádnou provozovnu, aniž by byla diskriminována ve srovnání se zde založenými společnostmi. I zde se tedy uplatňuje princip nediskriminace podle státní příslušnosti.
- Volný pohyb kapitálu – umožňuje všem občanům EU provádět jakékoliv finanční transakce na celém teritoriu EU (např. zakládání bankovních účtů, půjčky, investice apod.) Pro členské státy to znamená povinnost liberalizovat peněžní výměnu spolu s efektivním uplatněním dalších svobod. Podle direktivy z 24. července 1988 byly členské státy povinny zrušit k 1. červenci 1990 veškerá omezení pohybu kapitálu mezi osobami sídlícími v členských státech. Tyto požadavky se týkají především převodů ve vztahu k plnění smluv v životním pojištění a pojištění úvěrů.

Římská smlouva nicméně stanovila pouze základní rámec právní úpravy oblasti služeb. Odstranění dílčích překážek je však věcí sekundárních norem a směrnic (direktiv) ES, které působí mnohostranně, tzn. jsou určeny neomezenému počtu subjektů. I ty ovšem vytvářejí pouze určitý rámec, dle kterého by měly členské státy postupovat. Největší díl práce v oblasti legislativy leží tedy na samotných členských státech.

Uplatňování těchto tří svobod jednotlivými členskými státy zůstává určitým problémem. Důvodem je více či méně odlišná stávající právní úprava oblasti služeb, založená na různých tradicích či filozofiích, znamenající přísnější nebo naopak liberálnější podmínky podnikání v těchto zemích.

Z výše popsaných důvodů vyplývá, že vytvoření a fungování jednotného evropského trhu služeb předpokládalo a předpokládá jistý stupeň harmonizace legislativy členských států, aby byla zavedena rovnost konkurence. To je základní předpoklad pro účinnou aplikaci tří svobod.

V procesu harmonizace národního práva s normami EU však nejde o pouhé přenášení směrnic ES do národních legislativ. Mohly by tím být narušeny určité mechanismy, které jsou již v právních úpravách jednotlivých zemí specifickým způsobem zakotveny. Z toho důvodu se uplatňuje princip tzv. minimální harmonizace, podle kterého jsou jednotlivé členské státy oprávněny přijímat právní normy odlišné od směrnic ES, avšak pouze ve smyslu větší přísnosti, než stanoví příslušná směrnice ES. Tím by tedy měla být zajištěna rovnost konkurence, neboť členské státy, aplikující tento princip, nemají možnost vytvořit liberálnější prostředí, než jaké vytvářejí směrnice ES.

4.2 Etapy harmonizace a generací směrnic

S procesem harmonizace práva je nutné zmínit dokument, který tvoří základní rámec pro implementaci právních norem EU přidruženými zeměmi. V červnu 1995 schválilo zasedání Evropské rady v Cannes tzv. Bílou knihu o přípravě přidružených zemí střední a východní Evropy na integraci do vnitřního trhu Evropské unie. Jejím účelem bylo napomáhat přidruženým zemím při jejich přípravě na postupné splňování požadavků jednotného vnitřního trhu EU. Zejména se jednalo o ty právní normy, které tvoří základ jednotného vnitřního trhu, zavedeného v ES 1. ledna 1993.

Bílá kniha navíc dále požadovala, aby přidružené země střední a východní Evropy zaváděly takové struktury a podmínky, které budou nezbytné k zajištění účinného provádění harmonizovaných právních předpisů. Zmíněný dokument je v podstatě návodem

pro přidružené země, jakým způsobem postupovat při přípravě na integraci do vnitřního trhu EU a jak se orientovat v celé řadě předpisů jednotného vnitřního trhu. Konkrétně pro oblast bankovního a finančního sektoru jsou v Bílé knize (stejně jako pro ostatní sektory) rozlišena klíčová opatření, která jsou dále rozdělena do několika etap. Toto rozdělení odráží priority, které vyplývají z logiky právních norem samotných a slouží jako návod přidruženým zemím, jak si co nejefektivněji rozdělit práci při sbližování legislativy, stejně jako při jejím zavádění a vynucování. Jednání o přistoupení, zahájená na podzim 1998, se na rozdíl od Bílé knihy nedotýkají jen jednotného vnitřního trhu, ale vztahují se na všechny platné normy práva ES, přijaté do našeho vstupu.

Z hlediska vnitřního jednotného trhu EU upravují oblast pojišťovnictví zejména směrnice k životnímu a neživotnímu pojištění³. V případě České republiky bylo nutné implementovat nejen směrnice vertikální, které se týkají přímo pojišťovnictví (tzn. výše uvedené a některé další směrnice, např. k pojištění právní ochrany, odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla aj.), ale také směrnice horizontální, které nejsou určeny přímo pro pojišťovnictví, ale významně s tímto sektorem souvisí. Jde např. o problematiku hospodářské soutěže, ochrany spotřebitele, praní špinavých peněz, zadávání veřejných zakázek apod. Je třeba si uvědomit, že jednotný vnitřní trh EU byl budován postupně v průběhu relativně dlouhého časového období. Již v roce 1961 přijalo EHS program pro pojišťovnictví (KARFÍKOVÁ, 2001), jehož cílem bylo v několika etapách dosáhnout svobody poskytovat služby nejprve v oblasti zajištění, poté dosažení svobody zakládat podniky a svobody poskytovat služby v oblasti životního a neživotního pojištění.

Pro oblast zajištění byla 25. 2. 1964 přijata směrnice č. 64/225/EEC, kterou byly zrušeny překážky bránící svobodě zakládat podniky a poskytovat služby v zajištění a retrocesi. Tato směrnice byla zároveň první směrnicí Rady ES z oblasti pojišťovnictví.

Pro oblast pojištění byly vydány v letech 1973 až 1992 tzv. První až Třetí koordinační směrnice pro životní, resp. neživotní pojištění. Jde o tyto směrnice:

➤ Neživotní pojištění

- Směrnice Rady č. 73/239/EEC – 1. směrnice neživotního pojištění,
- Směrnice Rady č. 88/357/EEC – 2. směrnice neživotního pojištění.
- Směrnice Rady č. 92/49/EEC – 3. směrnice neživotního pojištění;

³ Úplný seznam právních norem EU k pojišťovnictví viz www.cap.cz

- Životní pojištění
 - Směrnice Rady č. 79/267/EEC – 1. směrnice životního pojištění,
 - Směrnice Rady č. 90/619/EEC – 2. směrnice životního pojištění,
 - Směrnice Rady č. 92/96/EEC – 3. směrnice životního pojištění.

Proto rozlišujeme směrnice první až třetí generace, které korespondují se třemi etapami harmonizace právní úpravy. První etapa představuje svobodu zakládání subjektů, druhá etapa svobodu poskytování služeb a třetí etapa principy tzv. jediné licence.

Směrnice první generace

První etapa harmonizace byla charakteristická snahou o vytvoření podmínek pro provozování pojišťovací činnosti a ostatních souvisejících činností v členských zemích EU. Šlo o vymezení základních pravidel činnosti v uvedeném odvětví. Do směrnic první generace zahrnujeme:

- První směrnice Rady č. 73/239/EEC z 24. července 1973, o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů týkajících se zahájení a provozování podnikání v přímém jiném než životním pojištění;
- První směrnice Rady č. 79/267/EEC z 5. března 1979, o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů týkajících se zahájení a provozování podnikání v přímém životním pojištění.

Předmětem právní úpravy směrnic první generace jsou tedy následující oblasti:

- podmínky pro zahájení pojišťovací činnosti a pro odnětí povolení k výkonu této činnosti,
- podmínky pro výkon pojišťovací činnosti,
- pravidla pro agentury nebo pobočky v zemích Společenství patřící podnikům, jejichž ústředí leží mimo Společenství.

Tyto směrnice zajišťovaly jednu ze tří základních svobod, zakotvených v Římské smlouvě – svobodu zakládání subjektů. To znamená, že pojišťovna založená na území jednoho členského státu může otevřít pobočku nebo zastoupení v jiném členském státě za srovnatelných podmínek, které hostitelský stát nabízí svým domácím společnostem. Jejich obsah je totožný, pouze s přihlédnutím ke specifickým životního a neživotního pojištění.

V otázce zakládání nových subjektů směrnice stanovily povinnost předložit obchodní plán a některé další povinnosti, např. vyloučení ostatních komerčních činností, které nesouvisí s pojišťovníctvím a mohly by zapříčinit střet zájmů. Toto opatření mělo přispět k větší míře ochrany zákazníka.

K lepší ochraně finančního zdraví pojišťoven přispěly první směrnice svými ustanoveními o míře solventnosti, garančním fondu a technických rezervách. Garanční fond je tvořen jednou třetinou minimální míry solventnosti, kterou pojišťovny tvoří podle pravidel koordinovaných na evropské úrovni a pod dohledem státu, ve kterém mají hlavní sídlo. Problematika technických rezerv byla mezi členskými zeměmi sjednocena tím způsobem, že musí být kryty přiměřenými a odpovídajícími aktivy, umístěnými v zemi, kde je pojišťovací činnost provozována. Do doby přijetí těchto směrnic každý stát, resp. jeho příslušný úřad dozoru sám kontroloval, zda jsou rezervy dostatečné.

Při výkonu dozoru nad plněním povinností, které jsou zaneseny v těchto směrnicích, jsou členské země povinny navzájem si poskytovat potřebné informace a spolupracovat při výkonu dozoru. Příslušný orgán dozoru má v případě neplnění těchto povinností právo zasáhnout. Mezi nástroje, kterými může operovat, patří zejména plán krátkodobého financování, ozdravný plán nebo převod pojistného kmene. V extrémním případě má dozor oprávnění odejmout licenci.

Pojišťovny jsou navíc povinny předkládat roční účetní závěrku zahrnující všechny druhy operací, jejich finanční situaci a solventnost.

Další významnou změnou, kterou přinesla první životní směrnice, byl zákaz souběžného provozování životního a neživotního pojištění jednou pojišťovnou. Od začátku platnosti této směrnice tedy nemohly vznikat pojišťovny nabízející oba typy pojištění. Výjimku tvořily již existující pojišťovny, které v době vstupu směrnice v platnost provozovaly oba typy pojištění. V těchto případech byly stanoveny podmínky důsledného oddělení provozování životního a neživotního pojištění včetně jejich účetnictví. Účelem tohoto opatření bylo zabránit poškozování zájmů pojistníků.

I přes tyto poměrně významné změny v oblasti dozoru zůstaly ovšem směrnice první generace pouze v systému materiálního dozoru. To se projevilo především v ponechání práva dozorčích orgánů schvalovat všeobecné pojistné podmínky, pojišťovnami používané formuláře atd.

Směrnice obsahovaly rovněž výčet povolených právních forem, ve kterých smí pojišťovny členských států vykonávat svoji podnikatelskou činnost. Šlo o další krok k usnadnění udělování licencí, protože tímto opatřením zanikla možnost vzniku konfliktu mezi členskými státy z důvodu neuznání právní formy nebo její neexistence v jiném státě.

Přílohy k životním a neživotním směrnicím první generace obsahují klasifikaci pojistných odvětví a klasifikaci rizik podle pojistných odvětví včetně doplňkových rizik.

Prvotním posláním bylo tedy usnadnění zakládání pojišťovacích podniků (freedom of establishment)

s minimem administrativních požadavků a zabránění diskriminace mezi jednotlivými zeměmi. První generace směrnic tak položila základy k sjednocení pravidel provozování životního a neživotního pojištění. Přesto se však nepodařilo vytvořit reálný jednotný trh pro tehdejších 12 členských států. Pro povolení prodeje pojistných produktů v jiném členském státě bylo totiž nutné založit v tomto státě provozovnu po předchozím schválení. Tento problém řeší až směrnice přijaté v druhé etapě harmonizace.

Směrnice druhé generace

Jestliže v první etapě harmonizace bylo základním cílem především celkové usnadnění zakládání pojišťoven mezi členskými státy, druhá etapa je charakteristická snahou o uvolnění pravidel pro poskytování pojišťovacích služeb. K tomu měly přispět směrnice druhé generace:

- Druhá směrnice Rady č. 88/357/EEC z 22. června 1988, o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů týkajících se přímého jiného než životního pojištění stanoví opatření k podpoře účinného uplatňování svobody poskytovat služby a upravující směrnici 73/239/EEC;
- Druhá směrnice Rady č. 90/619/EEC ze dne 8. listopadu 1990, o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů týkajících se přímého životního pojištění, stanovující opatření k podpoře účinného uplatňování svobody poskytovat služby a doplňující směrnici 79/267/EEC.

Proces harmonizace a koordinace národních legislativ byl ve své druhé etapě rozšířen na oblast poskytování služeb. Obsahově se dotýkal druhé ze tří svobod zakotvených v Římské smlouvě – svobody poskytování služeb (freedom to provide services).

Překonal se tak problém, který nebyl prvními směrnicemi uspokojivě vyřešen. Pojišťovny byly při splnění podmínek obsažených v těchto směrnicích oprávněny nabízet produkty životního i neživotního pojištění v jiném členském státě přímo, aniž by zde musely zřizovat pobočku. Liberalizace systému poskytování služeb v oblasti pojišťovnictví však neproběhla jednorázově. Byly zavedeny dvě úrovně liberalizace, podle specifických potřeb v rámci životního a neživotního pojištění a podle potřeby ochrany pojištěného.

Směrnice zavedly možnost nabízet a prodávat produkty životního pojištění v jednotlivých státech EU, aniž bylo nutné v dané zemi zakládat pobočku nebo agenturu. Zůstala však podmínka, že pojišťovna musí o tomto svém záměru informovat příslušné orgány členského státu svého sídla a státu, ve kterém chce své produkty nabízet. Hostitelský stát však může takovou činnost podmínit vydáním povolení.

Druhá směrnice neživotního pojištění definovala

zejména velká rizika, v jejichž rámci bylo umožněno pojišťovnám v EU poskytovat služby, aniž by byly povinny v zemi svého působení zakládat agenturu nebo pobočku.

Oblast pojištění průmyslu a podnikatelů byla již plně liberalizována. Dozor zde byl zaveden pouze nad hlavním sídlem. Orgány dozoru v hostitelské zemi, ve které je situováno riziko, tedy již nemohou vyžadovat povolení od pojišťovny z jiného členského státu, ve kterém mají tyto pojišťovny hlavní sídlo. Dále ztrácejí oprávnění průběžně schvalovat nebo vyžadovat oznamování smluvních podmínek a sazeb. Stejně tak i výpočet technických rezerv závisí dle těchto směrnic na pravidlech uplatňovaných ve státě, kde má pojišťovna své hlavní sídlo.

V obou směrnicích druhé generace je upravena volba práva pro pojistnou smlouvu uzavřenou v rámci ES, což si vyžádalo uvolnění trhu v rámci volného poskytování služeb.

Přes některé důležité změny směřující k liberalizaci poskytování služeb však měly obě direktivy jen krátkodobý význam. Plnily pouze překlennovací funkci mezi směrnicemi první generace, které upravovaly především podmínky zakládání pojišťovacích podniků, a směrnicemi třetí generace, které přinesly princip jediné licence.

Směrnice třetí generace

Na počátku 90. let se Evropské hospodářské společenství (EHS) podepsáním Maastrichtské smlouvy přeměnilo v Evropskou unii. Dlouhodobý proces integrace provázelo završení budování jednotného evropského trhu v oblasti pojišťovnictví. Byly přijaty třetí direktivy, tzv. direktivy „jediné licence“:

- Třetí směrnice Rady č. 92/46/EEC z 18. června 1992, o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů týkajících se přímého jiného než životního pojištění, kterou se upravují směrnice 73/239/EEC a 88/357/EEC (třetí směrnice neživotního pojištění);
- Třetí směrnice Rady č. 92/96/EEC ze dne 10. listopadu 1992, o koordinaci zákonů, nařízení a správních předpisů týkajících se přímého životního pojištění, kterou se upravují směrnice 79/267/EEC a 90/619/EEC.

Třetí generace směrnic tedy završila proces liberalizace podmínek na pojistném trhu. Zavedla jednotnou licenci v rámci EU, kterou tvoří pět věcně provázaných principů (viz výše).

Třetí směrnice představují dosud nejvýznamnější posun v oblasti právní úpravy evropského pojistného trhu a odstraňují zbývající prvky materiálního dozoru. Orgány dozoru tedy již nemohou požadovat schvalování ani pravidelné předkládání pojistných podmínek,

sazeb pojistného nebo technických podkladů pro výpočet pojistného nebo technických rezerv.

Této zásadní reorganizace dozoru v pojišťovnictví v Evropě bylo dosaženo díky tomu, že na evropské úrovni došlo k harmonizaci některých zásadních aspektů pojišťovací činnosti, jako je stanovení podmínek a standardů bezpečnosti pro produkty a pro pojišťovny (míra solventnosti, minimální výše garančního fondu, pravidla pro vytváření a výpočet technických rezerv a jejich investování do odpovídajících aktiv, sankce a opatření přijatá v případě nesplnění pojistné technických požadavků apod.)

Dále směrnice zavedly i řadu ustanovení na ochranu klientů. Jedná se především o povinnost žadatele o licenci informovat dozorčí orgán o identitě akcionářů, informovat o změnách významných podílů vlastníků pojišťoven včetně schvalování změn ve vlastnických právech, které mohou významným způsobem ovlivnit chod pojišťovny.

Mimo tyto základní směrnice pro životní a jiné než životní pojištění je třeba zmínit i některé další směrnice týkající se specifických oblastí pojistného trhu, např.:

- Pojištění právní ochrany: pojišťovna, která uzavírá pojistné smlouvy obsahující takové pojistné riziko, musí příslušnou smlouvu uzavřít odděleně od pojistných smluv týkajících se jiných pojistných rizik nebo toto riziko uvést ve zvláštní části sdružené pojistné smlouvy. Pojišťovna musí současně provozovat toto pojištění tak, aby byl vyloučen střet zájmů mezi pojištěným a pojistitelem.
- Pojištění úvěru a záruky (kauce): stanovení povinnosti tvorby vyrovnávací rezervy, kterou je možno kalkulovat předepsanými metodami výpočtu.
- Asistenční pojištění: příslušná směrnice jednoznačně stanovuje, zda v daném případě jde pouze o pomoc nebo o pojišťovací činnost.
- Pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla (oblast upravuje několik právních norem):
 - usnadnění mezinárodního silničního provozu díky odbourání kontroly pojištění odpovědnosti,
 - stanovení minimálních limitů pojistného plnění,
 - zavedení garančního fondu pro odškodňování osob poškozených nezjištěným nebo nepojištěným vozidlem,
 - zavedení tzv. principu „single premium“, podle kterého pojištění platí jednorázově pojistné platné na celém území EU.
- Rozšířený dozor nad pojišťovacími společnostmi ve skupině společností (ve finančních konglomerátech, viz DAÑHEL, 2002): směrnice eliminuje nebezpečí kumulace rizika.
- Vypracovávání ročních účetních závěrek a konsolidovaných účetních závěrek pojišťoven

- Zprostředkovatelé pojištění
- Soupojištění: povinnost určit vedoucího pojistitele.

ZÁVĚR

V roce 1997 se Česká republika dostala do skupiny států, s nimiž vedla Evropská unie rozhovory o budoucím členství. V oblasti pojišťovnictví se stala hlavním úkolem (vedle další liberalizace pojistného trhu) především harmonizace českého pojistného práva s legislativou EU, tedy implementace příslušných evropských právních norem do práva českého. Jednalo se o jednotlivá ustanovení a principy jednotného trhu zakotvené zejména ve směrnicih první až třetí generace.

Navzdory skutečnosti, že většina podstatných oblastí evropské legislativy v pojišťovnictví je již upravena v souladu se zásadami liberálního trhu, koncept jednotného evropského pojistného trhu se v praxi uplatňoval jen velmi pozvolna. Jedním z důvodů byly přetrvávající rozdíly mezi národními legislativami (jak uvádí KARFÍKOVÁ, 2001) i v oblastech, které jsou již evropskými direktivami harmonizované. Všechny členské státy EU ještě nedokončily implementaci evropských právních aktů do svých národních legislativ.

Dalším faktorem ovlivňujícím relativně pomalý postup jednotného trhu je skutečnost, že proces jeho postupného budování i přes existenci tří generací směrnic není ještě plně dokončen.

V celkovém souhrnu upravuje oblast pojišťovnictví 72 právních aktů EU. Vodítkem v oblasti legislativy a v postupném procesu jejího přejímání je Bílá kniha.

Řada klíčových ustanovení zakotvených v evropských směrnicih – především první a druhé generace – se začala postupně objevovat i v českých právních normách. Zpočátku šlo o vyhlášky a novely dílčích zákonů. Zásadní význam měl však z tohoto hlediska rok 1999, ve kterém byly přijaty dvě právní normy – zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla, a zákon č. 363/1999 Sb., o pojišťovnictví a o změně některých souvisejících zákonů, který vstoupil v platnost 1. dubna 2000.

Proces sbližování pojistné legislativy České republiky a Evropské unie je již téměř u konce, se zřetelem na to, že teprve od 1. ledna 2005 nabudou účinnosti následující legislativní předpisy (kromě některých ustanovení s účinností již od 1. 5. 2004):

- nové právní úpravy pojistné smlouvy, obsažené v zákoně č. 37/2004 Sb.,
- nového zákona o pojišťovnictví č. 39/2004 Sb.,
- zákona č. 38/2004 Sb., o pojišťovacích zprostředkovatelích a samostatných likvidátorech pojistných událostí,
- zákona č. 47/2004 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla,

- dalších úprav s pojišťovníctvím souvisejících (konkurz a vyrovnání, daňové předpisy, hospodářská soutěž).

Veškeré úsilí bylo vynaloženo v legislativní oblasti, takže do konce roku 2003 byly přijaty nebo novelizovány všechny potřebné právní normy, které ještě plně neodpovídaly evropské úpravě pojišťovníctví. Právě oblast legislativy je tím prvkem transformačního procesu, který je možné relativně lépe ovlivnit z časového hlediska. Naopak vývoj pojistného trhu jako takového bude procesem dlouhodobějším, který se sám vygeneruje postupnými změnami nejen v přijatých zákonech, ale především v postoji podniků a obyvatelstva k pojištění.

Proces postupné transformace pojistného trhu České republiky, který probíhá od první poloviny devadesátých let, nebyl se vstupem České republiky do Evropské unie ještě zdaleka dokončen – změny kvalitativního charakteru jsou dlouhodobé.

V současné době tedy zůstává na českém pojistném trhu několik stále nevyřešených problémů věcného charakteru. Jde především o následující problémy:

- nízký podíl životního pojištění na celkovém pojištění,
- relativně nízká pojištěnost,
- vysoká koncentrace pojistného trhu: deset největších pojišťoven zaujímá přes 90 % trhu (měřeno ukazatelem předepsaného pojistného) a největší pojišťovna na trhu, Česká pojišťovna, a.s., si udržuje tržní podíl téměř 40 %,
- přetrvávající zákonná forma pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání,
- anomálie v sociálním a zdravotním pojištění: základní pojištění vykonávají nekomerční subjekty, jejichž činnost nepodléhá zákonu o pojišťovníctví, komerční pojištění a připojištění naopak realizují komerční pojišťovny.

Transformace pojišťovníctví, ale i ostatních sektorů finančního systému, je procesem neodvratným, který nebyl a ani nadále nebude bez nejružnějších problémů. Ve své cílové podobě by však měl přinést celkovou prosperitu nejen pro finanční, ale i pro celý ekonomický systém.

SOUHRN

Hodnocení současného stadia procesu harmonizace českého pojistného trhu s jednotným pojistným trhem zemí Evropské unie, resp. pojistných trhů národních asociací pojišťoven sdružených do CEA bylo stěžejním záměrem příspěvku. Výsledky zkoumání a vyhodnocování posuzovaných jevů pomocí vybraných ukazatelů úrovně relevantních pojistných trhů umožňují jejich analýzu jak z hlediska kvantitativního, tak z hlediska kvalitativního. Příspěvek vymezuje přínosy a rizika fungování jednotného pojistného trhu v rámci Evropské unie a charakterizuje základní principy, na kterých byl tento jednotný pojistný trh založen. Vyvíjel se postupně při aplikování několika generací směrnic upravujících oblast životního a neživotního pojištění. Při hodnocení a dokumentování současného stupně transformace a aproximace českého pojišťovníctví vycházíme z postupné implementace evropských právních aktů do národní legislativy. Přitom souhrnně upravuje oblast pojišťovníctví 72 právních aktů Evropské unie. Proces harmonizace a transformace českého pojišťovníctví při vstupu na jednotný pojistný trh Evropské unie lze hodnotit kladně. Některé aspekty tohoto procesu mají ovšem dlouhodobější charakter. Implementaci právních norem Evropské unie do legislativy pojišťovníctví České republiky je možné považovat za podmíněně dokončenou v okamžiku nabytí účinnosti nejnovějších legislativních norem, tedy k 1. lednu 2005, kromě ustanovení, která nabyla účinnosti dnem vstupu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii v platnost.

pojistný trh, komerční pojišťovna, ukazatel úrovně pojistného trhu, předepsané pojistné, životní pojištění, neživotní pojištění, jednotná licence, svoboda poskytování služeb, svoboda zakládání subjektů

LITERATURA

- CEA *European Insurance in Figures. Basic Data 2001. Complete Data 2000*. Paris-Brussels: CEA, 2002. 157 s.
- ČEJKOVÁ, V.: *Pojistný trh*. Praha: GRADA Publishing, 1. vyd., 2002, 120 s. ISBN 80-247-0137-5.

- ČEJKOVÁ, V., VÁVROVÁ, E.: *Analýza ukazatelů úrovně pojistného trhu v České republice*. Acta Universitatis Agric. Et. Silvic. Mend. Brun., 2002, L, 6, s. 83-94. ISSN 1211-8516.
- DANĚHEL, J.: *Kapitoly z pojistné teorie*. Praha: Oeconomica, 2002, 140 s. ISBN 80-245-0306-9.
- DUCHÁČKOVÁ, E.: *Principy pojištění a pojišťov-*

- nictví. Praha: Ekopress, 2003, 178 s. ISBN 80-86119-67-X.
- CHOVAN, P., ČEJKOVÁ, V.: *Malá encyklopédia poistenia a poisťovníctva s cudzojazyčnými ekvivalentmi (český, německý, anglický a francouzský jazyk)*. Bratislava: Elita, 1. vyd., 1995, 352 s. ISBN 80-85323-69-9.
- KARFÍKOVÁ, M.: *Základy pojišťovacího práva*. Praha: ORAC, 1. vyd., 2001, 301 s.
- KOLEKTIV AUTORŮ *Anglicko-český slovník pojišťovníctví*. Praha: Grada Publishing, 2003, 516 s. ISBN 80-247-0248-7.
- VÁVROVÁ, E., DOLOŽÍLKOVÁ, M., STUHLÍK, R.: *Pojišťovníctví. Výbrané kapitoly pro základní kurs*. Brno: MZLU, 1. vyd., 2001, s. 86. ISBN 80-7157-487-2.
- Pojistný obzor z let 1999 – 2004, ISSN 0032-2393.
- Pojistné rozpravy z let 1991 – 2003, ISSN 0862-6162.
- Úřad státního dozoru v pojišťovníctví a penzijním připojištění: Výroční zpráva 2002
- Výroční zprávy ČAP za roky 1993 – 2002.
- Zákon č. 185/1991 Sb., o pojišťovníctví.
- Zákon č. 363/1999 Sb., o pojišťovníctví.
- Zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě.
- Zákon č. 38/2004 Sb., o pojišťovacích zprostředkovatelích a samostatných likvidátorech pojistných událostí a o změně živnostenského zákona.
- Zákon č. 39/2004 Sb., o pojišťovníctví.

Adresa

Doc. Ing. Viktória Čejková, PhD., Katedra financí, Masarykova univerzita v Brně, Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika, Ing. Eva Vávrová, Ph.D., Ústav financí, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Česká republika